

Volkstuinen: een unieke plek voor meer natuur in de stad

Josie Dubbeldam

Heemtuinen, takkenwallen, wilgetenenschoeiingen, verkoop van inheemse planten, een oeverwaluwwal, ecologische verbindingzones, bloemenweiden of een graan-akker met akkeronkruiden als klaprozen en korenbloemen, een wedstrijd om de mooiste natuurfoto, een natuurpad, schuilplaatsen voor slakken, lezingen en tentoonstellingen over o.a. vogels, vlinders en natuurtuinen.

Dat zijn allemaal onderwerpen die je niet meteen associeert met een volkstuincomplex. Toch zijn er in Amsterdam minstens drie complexen die zich hiermee bezighouden of bezig gaan houden. Ook de landelijke Bond van Amateurs tuinders (het Algemeen Verbond van Volkstuinverenigingen in Nederland: AVVN) slaat deze koers in. De complexen krijgen zo een grotere waarde binnen het stedelijke groen, waardoor de positie tegen het oprukkende beton ook sterker wordt. Een unieke gelegenheid om samen met andere natuur- en milieuorganisaties met allerlei experimenten te starten.

Hoe zijn volkstuinen ontstaan?

In de veertiende eeuw werd een volkstuin een *coelgaerde* genoemd. Een stukje land, dat niet aan het huis vastzat en dat bij de stedeling in gebruik was om gewassen op te telen. Aan het eind van de vorige eeuw kwamen er veel volkstuinen bij. Door liefdadigheidsinstellingen werden stukjes land aan de 'armen' ter beschikking gesteld. Ze zorgden voor een welkome aanvulling op het gezinsinkomen.

Aan de rand van de steden ontstonden in de loop van de tijd allerlei volkstuincomplexen. Toen na de Tweede Wereldoorlog de welvaart steeg, veranderde het karakter van deze volkstuinen. Er kwamen steeds meer siertuinen bij. Het complex verloor wat meer zijn open karakter omdat er steeds meer bomen en struiken aangeplant werden. Voor sommige mensen kwam het tuinieren ook niet meer op de eerste plaats. Het ging meer om een plekje waar je lekker buiten kunt zitten. In sommige grote steden mag je tegenwoordig van april tot oktober op het complex overnachten. De complexen zijn wereldjes op zich: er is bijna altijd een clubhuis en een inkoop, waar je je tuinspullen kunt kopen, en op de grotere complexen is er soms een winkel en een snackbar.

Nieuwe ontwikkelingen

De laatste tijd is er een nieuwe ontwikkeling. Er zijn mensen die een tuin ne-

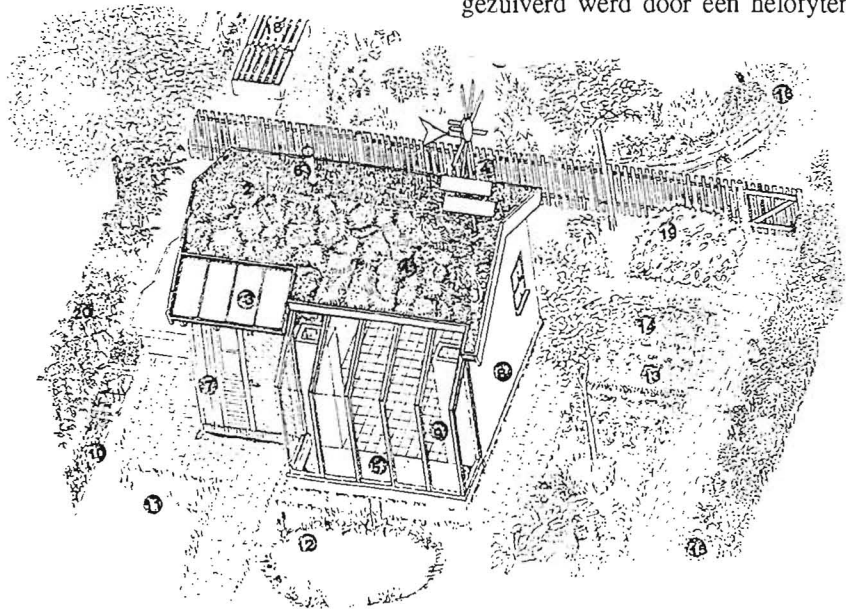
men omdat ze behoefte hebben aan hun eigen stukje natuur. Het wonen in een hectische grote stad maakt dat ze zich bij tijd en wijle willen terugtrekken op hun eigen stukje grond waar ze verwelkomd worden door hetzelfde roodborstje en waar ze de ontwikkeling van de kikkers in hun vijver kunnen volgen. Ze letten meer op wat er spontaan in de tuin opkomt, dan dat ze naar de schoffel grijpen om de aarde zwart te maken. Met de komst van deze groep tuinders is het beheer van het gemeenschappelijk groen op de volkstuincomplexen aan het verande-

ren. Op zeker drie complexen in Amsterdam is men gestart met een natuurvriendelijker beheer. Op één complex, waar een heemtuin is en een ecologisch onderhouden buitensingel (met zowaar vliegenzwammen) wordt een natuurpad uitgezet.

Ook bij de landelijke bond gaan steeds meer stemmen op om tot een natuurlijker en milieuvriendelijker beheer te komen. De laatste algemene ledenvergadering was helemaal aan dit thema gewijd. In het beleidsplan dat op deze vergadering is aangenomen wordt voorgesteld om volkstuincomplexen een meer maatschappelijke functie te geven als wandelpark, waarbij natuur en educatie een rol spelen. Vele complexen liggen langs een van de regionale of lokale ecologische verbindingzones. Daar kan op ingespeeld worden. In de clubhuizen zouden tentoonstellingen en lezingen kunnen worden georganiseerd samen met andere milieu- en natuurorganisaties. Het algemene groen zou natuurvriendelijk ingericht kunnen worden.

Duitsland

In Duitsland zijn ze al langer bezig om volkstuinen en ecologie met elkaar te verbinden. Twee jaar geleden ben ik op bezoek geweest bij een volkstuincomplex in Oer-Erkenschwick waar ze beschikten over een houtwal, een moerasbiotoop met grote vijver, een ecologische parkeerplaats, waar het afvalwater gezuiverd werd door een helofytenfil-

Model ecologisch volkstuinhuisje met een twintigtal biotopen en milieuvriendelijke 'foefjes', Berlijn.

ter. Veel z.g. wespenflats en stapelmuurtjes. Ook is er in Berlijn een ecologisch volkstuinhuisje in serieproductie genomen (zie tekening). Hierbij wordt gewerkt met een vegetatiedak, leem, een compost-toilet, zonnepanelen en zuivering van het afvalwater.

Amstelglorie

Ik ben zelf opgegroeid op een volkstuincomplex in Den Haag waar mijn vader nog steeds een moestuintje heeft. Bijna tien jaar geleden heb ik de stap gezet om zelf een lapje grond te huren op 'Amstelglorie'. Op dat stukje heb ik eerst zonder, maar langzamerhand met meer kennis van zaken een 'wilde' tuin ingericht.

Amstelglorie is een groot volkstuincomplex aan de rand van Amsterdam langs de Amstel. Het complex ligt aan het kruispunt van twee snelwegen, wat meer voorkomt bij een volkstuincomplex in de buurt van de grote stad. Naast de meer dan vierhonderd individuele tuinen is er veel gemeenschappelijk groen. Zo is er een bosperceeltje, een stuk buitensingel, een rozentuin, zijn er twee grote kweektuinen met een kas en tientallen meters broeibakken, borders met eenjarigen, een speelweide, een grote parkeerplaats omzoomd door rijen knotwilgen, overhoeken met boschage en heel veel grasstroken langs de lanen, wat het geheel een open karakter geeft. Tot ongeveer anderhalf jaar geleden werd het geheel nogal traditioneel beheerd. Net als op elk complex is er een groep vrijwilligers die dagelijks met het beheer bezig is. Deze mensen zitten in de tuincommissie (het stikt van de commissies in de volkstuinwereld). Verder wordt er van elke tuinder verwacht dat hij een bepaald aantal uren per jaar helpt bij het onderhoud. Er is één man die al bijna vijfentwintig jaar de bezielende leiding heeft over deze z.g. tuincommissie en dat is Wim Hemker.

Wim heeft jarenlang bij de plantsoendienst in Amsterdam gewerkt. Hij houdt van tuinieren. Het is zijn trots dat alles op het complex zelf wordt op-

De grasbank in wording - op de voorgrond Josie Dubbel-dam.
foto: Wim Hemker

gekweekt. Wat ik met hem deel is onze liefde voor planten in het algemeen. Samen hebben we twee jaar geleden allerlei lezingen georganiseerd over rozen, dahlia's en fruitbomen, maar ook over bijen, vlinders en natuurtuinen.

De ommekeer

Na de lezing van de Vlinderstichting gebeurde er wat met hem. Hij was er zo enthousiast over dat hij besloot het beheer op het complex geleidelijk wat natuur- en dus ook vlindervriendelijker te maken. Dat is nu anderhalf jaar geleden. En sinds die tijd is hij niet meer te stuiten. Wij zijn aan de slag gegaan met het afplaggen van acht stukjes gazonstrook. Van de plaggen hebben we met een aantal mensen een grasbank gestapeld. Dat idee hadden we opgedaan in de Oase. We hebben op de afgeplagde stukken zand aangebracht, waarna we op miniformaat graanakkers, bloemenweitjes en vlinderperken hebben gecreëerd. Elk stukje kreeg zijn eigen bordje waarop informatie stond. Er is nu een werkgroep ecologisch beheer, die ook banden heeft met de Stichting Vrijwillig Natuur- en Land-

schapsbeheer Noord-Holland (het VNLB). Op aanraden van deze stichting hebben we korven om een aantal kastanjeboomen, die er niet zo best aan toe zijn, gevlochten. Op die manier kunnen slakken dicht bij de boom schuilen, zodat ze de algen van de schors kunnen eten.

Pinksterbloemen

Vorig jaar bleef het lang koud in het voorjaar. Hierdoor werd het maaien van het gazon op de lange baan geschoven, terwijl er normaal al vanaf april gemaaid werd. Toen gebeurde er een klein wonder. Op sommige plaatsen gingen de pinksterbloemen massaal bloeien. Langs de slootkanten stond op eens oranje havikskruid, draadereprijs en fluitekruid. Dat waren de tuinders niet gewend. Sommige deed het aan vroeger denken, ze vonden het prachtig. Andere vonden het maar een 'chaos'. Er waren zelfs negatieve reacties, waarna het geheel toch maar weer aan het gazon-

beheer is onderworpen. Soms moet je niet te snel willen. Dit jaar is van tevoren aangekondigd, dat we vele grasstroken tot half juni niet maaien.

Wilgetenenschoeiingen

Verder zijn we aan het experimenteren met wilgetenenschoeiingen. Tot nu toe worden de vele sloten die we op het complex hebben, beschoeid met verduurzaamd hout. Hierin zitten zware metalen als koper, chroom en soms arseen of creosootolie met PAK's. Dat heeft een slechte invloed op het bodemleven in de sloot.

Eén van de alternatieven lijkt het gebruik van wilgetenen. Verder zou tamme kastanje- of acaciahout gebruikt kunnen worden. Maar de schoeiingen zijn ook vaak zo hoog dat veel dieren, zoals egeltjes, niet meer uit het water kunnen komen als ze er eenmaal in gevallen zijn.

Op plaatsen waar dat mogelijk is willen we in de toekomst geleidelijke overgangen maken tussen land en water, waardoor helofyten de bescherming van de oever overnemen en er geen beschoeiingen nodig zijn.

Takkenwallen

In het bos hebben we een grote stobbenhoop gemaakt en in de buitensingel ligt een enorme takkenwal van twintig meter lang, zes meter breed en twee meter hoog. De laatste takkenwal leidt bij sommige tuinders tot gemopper, omdat ze het maar een bende vinden. De vogels hebben daarover zo hun eigen mening. Vorig jaar zijn er erg veel goudhaantjes gesignaleerd en natuurlijk maken de heggemussen en winterkoninkjes druk gebruik van al die schuilmogelijkheden. De takkenwallen, die we een paar weken geleden gebouwd hebben, zijn klein. We willen de mensen laten zien hoe ze zelf takkenwallen op hun eigen tuin kunnen aanleggen. Dat heeft een aantal voordelen. Nu brengen ze de takken naar een centraal punt, waar ze óf versnipperd worden óf tot takkenwallen worden verwerkt. Het snipperen of stapelen kost de beplantingscommissie veel tijd en met al die kleine takkenwallen komen er over het hele complex schuilgelegenheden voor vogels en andere dieren.

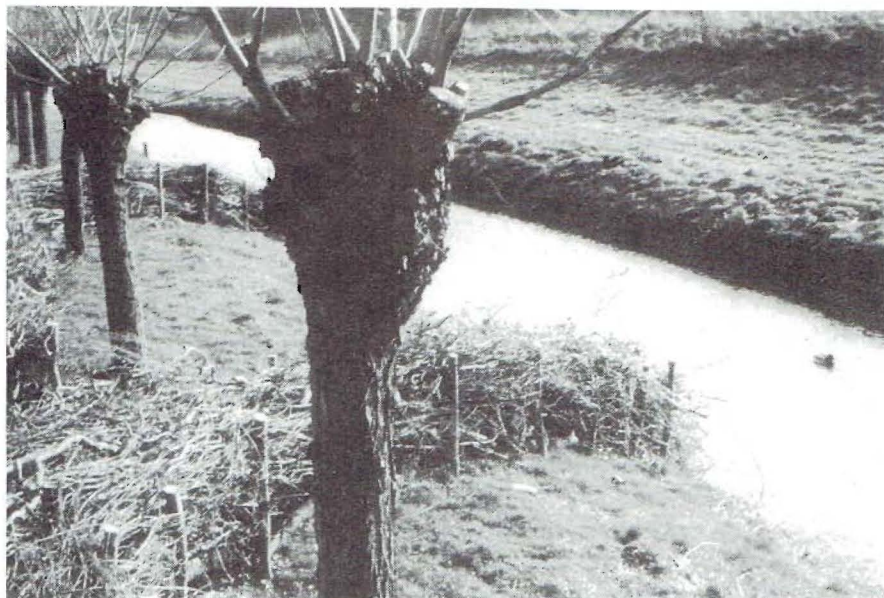
Tijdens de lezingen die we organiseren verkopen we inheemse en gecultiveerde plantjes die we zelf gekweekt hebben. De plantenverkoop is enorm populair, ook omdat we de prijzen bewust laag houden.

Ecolint

Vorig jaar hebben we zowaar ontdekt dat we aan een lokale ecologische verbindingszone liggen. Het 'Ecolint' is ontworpen door Riolering en Waterhuishouding Amsterdam (RWA). Langs dit lint dat zich door Amsterdam slingert worden allerlei voorzieningen getroffen om een optimale migratie mogelijk te maken van vijf indicatorsoorten. Er is gekozen voor een aantal dieren die hoger in de voedselpyramide staan. De aanwezigheid van deze soorten betekent dat ook de prooidieren aanwezig zijn. Er is gekozen voor: ringslang, wezel, libelle, snoek en kleine karekiet.

We krijgen binnenkort advies van RWA hoe we op het complex met deze soorten rekening kunnen houden.

In april komt er waarschijnlijk een excursie van het IVN (Instituut Voor Natuurbeschermingseducatie - Vereniging voor natuur- en milieueducatie) op het

Takkenwallen nabij de parkeerplaats, bedoeld als voorbeeld hoe je ermee in de eigen volkstuin kunt werken.
foto: Josie Dubbeldam

complex in het kader van een cursus "Natuur in de stad". Wat het IVN leuk vindt, is dat we zoveel voorbeelden hebben van wat mensen zelf in hun eigen tuin zouden kunnen doen.

Tot slot

Al met al is het heel wat werk. Wat ik het leukste daaraan vind is, dat je tegen zoveel onverwachte dingen aanloopt; heel leuk vind ik het te ontdekken dat we zoveel met wilgetenen gewerkt hebben dat er dit jaar een tekort aan is. We vlechten er korven van om de bomen en we hebben ze nodig voor de schoeiingen. De dikkere tenen gebruiken we als paaltjes bij de takkenwallen. We gaan nu zelfs nieuwe knotwilgen planten.

In een bloemenweide of graanakker op een volkstuincomplex ontdek je altijd ook cultuurplanten. Zo komen er blauwe windes, tuinwolfsmelk, oranje havikskruid, goudsbloemen en Verbena bonariensis op, ook al heb je dat niet gezaaid. Ik geniet van de spontaniteit van dit soort plantengroei.

Mijn moestuinbuurman, die altijd zo op me zit te mopperen, vanwege mijn 'slordige' tuin, vindt de kleine takkenwallen wel aardig en komt prompt met een bramenstruik aan, die hij ertegenaan plant.

Ik leer ook steeds meer wat strategie is. Natuurlijk kregen en krijgen we naast alle positieve reacties ook negatieve. Mensen die het allemaal een rommeltje

vinden. Ik raak er steeds meer van overtuigd, dat je daar heel zorgvuldig mee om moet gaan. Gewenning is heel belangrijk en al te plotselinge veranderingen maken dat het tegendeel bereikt wordt. Mensen hebben toch jarenlang geleerd dat het pas goed was, als het kaalgeschoffeld, kortgemaaid, rechtgetrokken en aangeharkt was.

Toekomstplannen

In de allereerste plaats willen we meer contact met natuurorganisaties zoals het IVN. Misschien kunnen er samen cursussen natuurvriendelijk tuinieren worden georganiseerd.

Ook hebben we plannen om een bijenstal in te richten. We willen er een bord bij plaatsen waarop informatie staat over bijen. Bij voldoende belangstelling kan volgend jaar een dag georganiseerd worden, waarop nestkasten voor vogels en insectenschuilplaatsen gebouwd kunnen worden.

Al met al ziet het er naar uit, dat er in de toekomst veel te beleven is op het complex, ook voor de mensen die er geen tuintje hebben. □

Josie Dubbeldam zet zich al jaren vanuit de praktijk in voor meer natuurvriendelijke volkstuinen.

Haar adres:

Prinsengracht 324 c, 1016 HX Amsterdam, 020-6279882.
